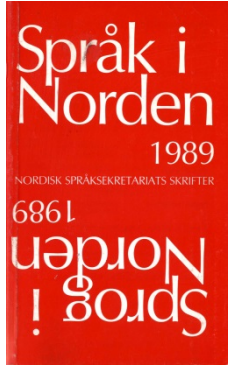

Sprog i Norden

Titel:	Idear og framtidsoppgåver for det nordiske språksamarbeidet. Innleiing på det nordiske språkmøtet i Kristiansund 19. august 1988	
Forfatter:	Johs. Aanderaa	
Kilde:	Sprog i Norden, 1989, s. 33-38	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive	

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Idear og framtidsoppgåver for det nordiske språksamarbeidet

Innleiing på det nordiske språkmøtet i Kristiansund 19. august 1988

Av Johs. Aanderaa

Nordisk ministerråd har som kjent nyleg vedteke ein ny handlingsplan for nordisk kulturelt samarbeid. I det utkastet som ei særskild arbeidsgruppe for allmennkultur la fram, heiter det m.a.:

«Generelt kan det konkluderes, at medens det økonomiske samarbejde, velfærdspolitikken, arbejdsmarkedspolitikken og den fri trafik på tværs af de nationale grænser er blevet væsentlig styrket i Norden i de seneste 25 år er den lingvistiske enhed og sprogforståelsen i Norden blevet betydeligt dårligere.»

Vi kan alle peike på eksempel som tyder på at arbeidsgruppa hadde rett i sin nedslåande konklusjon, f.eks.:

- Den fellesnordiske bokmarknaden som vi eit stykke på veg hadde - i alle fall mellom Noreg og Danmark - er det praktisk talt ingenting att av. Det er ikkje lenger mogleg å selje vanlege nordiske bøker i andre nordiske land utan at dei er omsette.
- I alle nordiske land blir fjernsynsprogram frå andre nordiske land teksta i omsetjing på skjermen.
- Trass i alle gode forsett er undervisninga i grannelandspråk i praksis blitt mindre omfattande enn før.
- På nordiske konferansar - særleg for fagfolk - går ein meir og meir over til å bruke engelsk som fellesspråk.

Sjølvsagt finst det også visse trekk som er meir positive, m.a. det at folk reiser meir i Norden enn før (om dei da ikkje er

på Kanariøyane, der dei også berre treffer skandinavar), og på den måten venner seg betre til å oppfatte skandinaviske grannespråk. Det er også innleidd eit terminologisk samarbeid om nyord som har gitt visse resultat. Men alt i alt må vi konstatere at det stigande offentlege engasjementet for nordisk språksamarbeid i alle fall hittil ikkje har gitt dei resultat i praksis som vi kunne ønskje. Så kan vi da diskutere om det er oppgåva som er for stor og vanskeleg, om det offentlege engasjementet har vore for svakt, eller om vi ikkje har valt dei beste måtar i arbeidet.

Det er mange grunnar til å fremme det nordiske språksamarbeidet. Eg vil særleg understreke ein meir politisk og prinsipiell grunn. Det er eit allment politisk ønske i alle nordiske land at ein skal verne om det nasjonale kulturgrunnlaget og gi det vekstvilkår også inn i ei tid som i stigande grad blir prega av kommersielle massetilbod frå den internasjonale – først og fremst angloamerikanske – kultur- og underholdningsindustrien. Det er inga lett oppgåve, og vi har lykkast berre så måteleg. Enda vanskelegare blir denne oppgåva i tida framover, særleg på grunn av den medieteknologiske utviklinga med fjernsynssatellittar.

Dette er ei allmenn internasjonal utvikling. Verda held på å bli delt i to på ein ny måte. Skiljet går ikkje lenger primært mellom rike og fattige land, men mellom dei få store kultureksporterande land, først og fremst USA, og dei mange kulturimporterande land. Her stiller eit land som Noreg praktisk talt i same gruppe som u-land, til liks med dei fleste europeiske land. Ein viktig grunn til dette er sjølvstøtt den dominerande plass engelsk språk har. I tillegg kjem organiseringa av internasjonal produksjon og distribusjon på dette området.

Når ein skal prøve å møte denne utviklinga med nasjonale tiltak, seier det seg sjølv at små land kjem dårlegare ut enn større. På viktige område er Noreg ei for lita eining til å halde oppe ein forsvarleg nasjonal kulturproduksjon, m.a. fordi dei internasjonale tilboda blir billigare, og distribusjonsapparatet er på deira side. Det er heller inga løysing å stengje grensene. Det verken kan eller vil vi.

Norden er til saman ei langt større og sterkare eining enn kvart land for seg. Dersom vi kunne stå saman, har vi betre håp om å lykkast. Det gjeld både på produksjons- og distribusjonssida. Kulturelt og på annan måte er vi så like at ein felles nordisk kulturell heimemarknad ville styrkje vårt nasjonale kulturgrunnlag.

Det er i eit slikt perspektiv vi også må vurdere det nordiske språksamarbeidet. Språkleg er det ein uvanleg situasjon at dei tre skandinaviske språka er så like at vi kan forstå kvarandre, om vi vil. Vi er 18 millionar skandinavisktalande i tre-fire ressurssterke land. Desse språka blir også i stor grad forstått i resten av Norden. Ein viktig føresetnad for utbygd kulturelt samarbeid på fleire område er at vi maktar å styrkje dette nordiske språksamarbeidet slik at vi også i praksis har ein språkleg fellesmarknad.

No må vi raskt nysensere problemstillinga noko. Språkleg er Norden delt i to – det skandinaviske språkområdet, og alle dei andre språka: finsk, samisk, islandsk, færøysk og grønlandsk, som både seg imellom og i forhold til dei skandinaviske språka er isolerte språkøyar. Alt realistisk språksamarbeid må sjølvsagt ta utgangspunkt i denne situasjonen. Oppgåvene og problema er vidt ulike når det gjeld samarbeid mellom dansk, norsk og svensk på den eine sida, og samarbeid mellom desse skandinaviske språka og dei andre språka på den andre sida, eller samarbeid internt mellom dei ikkje-skandinaviske språka. Eg synest kanskje ikkje at det noverande handlingsprogrammet for språkleg samarbeid i Norden i struktur og innhald i tilstrekkeleg grad tek utgangspunkt i denne realiteten, og heller ikkje det eg har sett av førebunde materiale til det nye handlingsprogrammet for 1989–93.

Både det skandinaviske språksamarbeidet og det vidare fellesnordiske språksamarbeidet byr på store og viktige utfordringar, men ein må skilje klart mellom desse ulike oppgåvene om ein konkret skal oppnå noko. Politikarane kan ha hatt ein tendens til å tilsløre dette, ut frå fellesnordiske politiske haldningar.

Før eg går vidare, vil eg kort minne om dei viktigaste fellesnordiske ordningane til støtte for nordisk språksamarbeid:

- Det viktigaste tiltaket er Nordisk språksekretariat, som vart etablert i 1978 med kontor i Oslo. Eg har inntrykk av at det gjer eit godt arbeid.
- I Finland har vi eit nordisk språk- og informasjonscenter. Det skal først og fremst fremme undervisning i og kjennskap til dei andre nordiske lands språk, kultur og samfunnsforhold.
- På det formelle planet har vi fått ein nordisk konvensjon som gir nordiske statsborgarar rett til å bruke sitt eige språk i andre nordiske land etter nærmare reglar. Konvensjonen vart eigentleg laga i 1981, men først sett i kraft i 1987 da alle land hadde ratifisert avtalen. Konvensjonen forpliktar landa til å leggje tilhøva til rette for bruk av nordiske språk ved publikums kontakt med offentlege organ, og utgiftene til omsetjing, tolking o.l. skal i hovudsak dekkjast av det offentlege. Dette gjeld også finsk og islandsk, men ikkje dei andre små språka.
- Det finst elles fellesnordiske støtteordningar for omsetjing av litteratur, særleg til og frå dei ikkje-skandinaviske nordiske språka. Det blir også gitt andre former for litteraturstøtte, m.a. til nordisk litteraturpris. På undervisningsområdet har det vore gitt støtte til visse former for læremiddel, språkkurs for lærarar osv.

Som før nemnt skal det no lagast eit nytt handlingsprogram for språkleg samarbeid i Norden for perioden 1989-93. Nordisk ministerråd skal drøfte saka 3. oktober 1988. Etter planen vil Språkutvalet - eit samarbeidsorgan for Nordisk språksekretariat, Nordisk språk- og informasjonscenter og organisasjonen NORDSPRÅK - få i oppdrag å lage utkast til det nye handlingsprogrammet. Det skal leggjast fram for Ministerrådet mot slutten av året. Det er føresetnaden at det nordiske språksamarbeidet skal intensiverast i kommande femårsperiode, men førebels er det sagt lite om korleis det konkret skal skje. Den allmenne handlingsplanen for nordisk kulturelt samarbeid, som vart vedteken tidlegare i år, viser m.a. til framlegget om at danske, norske og svenske fjernsynsprogram bør tekstast på originalspråka når dei blir sende

i andre skandinaviske land. Det kan i prinsippet gjennomføres i Nordvisjons-sendingar, om kringkastingselskapa finn det formålstenleg, men det planlagde offentlege nordiske TV-samarbeidet over Tele-X-satellitten vart som kjent skrinlagt for godt i vår, utan at noko anna førebels har komme i staden. Det er ikkje alltid samsvar mellom dei store ord og gjennomførte tiltak i nordisk samarbeid.

På utdanningsområdet nemner den kulturelle handlingsplanen fleire prioriterte tiltak som kan styrkje språkforståinga i Norden, utan at formuleringane er konkret bindande. Det gjeld m.a.:

- Orientering om språka i Norden må gjerast til ein obligatorisk del av undervisninga i grunnskolen.
- Interesse hos elevane for andre nordiske språk må stimulerast gjennom auka utvekslingsverksemd.
- Det må skaffast rikhaldig og pedagogisk veileigna undervisningsmateriell. Det vil derfor m.a. bli gitt støtte til utgiving av nordiske tema- og periodeantologiar om litteratur, språk- og samfunnsforhold. Ein vil også vurdere å utvikle den danske hefteserien NORDPÅ til ein publikasjon for skolar i alle nordiske land.
- Det vil bli gitt pengar til kurs slik at lærarane blir betre kvalifiserte til å undervise i nordiske språk.
- Det vil bli sett i gang eit utviklingsarbeid for bruk av data-tekniske og audiovisuelle hjelpemiddel i nordisk språkundervisning.
- Nordisk språk- og informasjonssenters tolkekurs vil bli utvida.

Kor snart og kor langt desse tiltaka – og andre som førebels ikkje har komme inn i planane – kan bli gjennomførte, vil vere avhengig av meir konkrete og bindande formuleringar i handlingsprogrammet for språkleg samarbeid i Norden, og enda meir av dei årlege budsjett-drøftingane i Nordisk ministerråd. Generelt er det for tida ikkje særleg godt budsjettklima for nye eller utvida tiltak, og samarbeidet mellom dei fem landa er innretta slik at den minister som byr minst, får

stikket. Men mitt inntrykk er likevel at mange no vil prioritere det nordiske språksamarbeidet høgare enn før, utan at ein dermed skal vente seg gull og grønne skogar.

Om eg – utan å vere ekspert på dette området – skulle prøve å systematisere oppgåvene i det nordiske språksamarbeidet, vil eg dele dei i tre:

1. Fremme ei fellesnordisk utvikling av nordiske språk, f.eks. når det gjeld alfabet, rettskriving, talord (rekneord) og særleg terminologi.
2. Fremme forståinga av nordiske språk i andre nordiske land, både forståinga av skrive og talt språk. I denne samanhengen er særleg skolen og TV viktige.
3. Styrkje bruken av nordiske språk allment i Norden, f.eks. i staden for engelsk. Det blir meir og meir ei hovudoppgåve.

Alle desse oppgåvene er viktige, og heng sjølvstapt i ein viss grad saman. Eg trur eit handlingsprogram ville bli ryddigare om ein tok utgangspunkt i ei liknande systematisering av oppgåvene, men som før nemnt er problema dessutan ulike alt etter om vi vil fremme samarbeidet mellom dei tre skandinaviske språka, eller mellom alle åtte nordiske språk.

Vi har i alle fall nok av uløyste oppgåver. Eit lite eksempel på kor seint det nordiske språksamarbeidet har utvikla seg: Den første ordboka som nokosinne er utgitt mellom finsk og norsk, er ei lommebok som kom no på 1980-talet, utgitt på eit finsk forlag og særleg laga for finnar.

Eg trur at to faktorar vil vere særleg viktige om ein vil få politisk tilslutning til eit utvida og meir bindande handlingsprogram for nordisk språksamarbeid:

- Framlegga må vere gjennomtenkte og konkrete og ambisjonsnivået rimeleg realistisk.
- Ein må samtidig lykkast i å felle språksamarbeidet inn i ein vidare kulturpolitisk og allmennpolitisk samanheng, slik at dette samarbeidet blir oppfatta som ein nødvendig føresetnad for at Norden skal kunne haldast oppe som ei kulturell eining i ei verd som meir og meir blir ein marknad for den angloamerikanske kommersielle kulturindustrien.